

(1991-2000). It has been established that education for children with hearing impairment at the stage of formation of the Ukrainian state began to have adequate means of teaching and teaching their native language.

It is revealed that it was common for all residential institutions to organize round-the-clock stay of children in such institutions under the care of pedagogical (if necessary, medical) workers in order to ensure the comprehensive and harmonious development of pupils, preparing them for adulthood.

The author notes that the content and status of primary and secondary education of special schools was aimed at reviving, preserving the culture and native language of children with hearing impairments. In the years of independence, laws and regulations were approved that guaranteed equality in the acquisition of knowledge and skills, took into account the interests of children with special needs in public life, which was one of the indicators of the development of democracy and ensuring human rights. It was proved that, at the request of time, numerous areas of public education of children in Ukraine were created and developed: orphanages, general education boarding schools, boarding schools with in-depth study of certain subjects, boarding schools, sanatorium boarding schools, special boarding schools for children with developmental disabilities, social rehabilitation schools.

**Key words:** special educational institutions, special boarding schools for children with developmental disabilities, children with hearing impairment, disabled children, deaf and hard of hearing, independence of Ukraine.

УДК 378.093.2:[61:005.336.2]:53

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–26–1.222-227

Людмила Яковишена  
Liudmila Yakovyshena

## КОМПОНЕНТИ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

## COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE JUNIOR MEDICAL SPECIALISTS

У статті визначено та охарактеризовано основні компоненти формування фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів у вивченні природничо-наукових дисциплін. Підкреслено галузь знань, умінь і навичок з природничо-наукових дисциплін, які дають змогу формувати професійні знання майбутнього фахівця.

**Ключові слова:** фахівець, компоненти, майбутній молодший медичний спеціаліст, природничо-наукові дисципліни.

Інтегруючись у європейський та світовий освітній простір, перед освітою України постають важливі завдання, розв'язання яких потребує серйозної різнопланової теоретичної та практичної роботи. Визначені завдання стосуються і вдосконалення системи фахової підготовки студентів у медичних закладах вищої освіти. У зв'язку з цим підвищується потреба професійного спрямування усіх загальноосвітніх дисциплін, особливо природничих.

Грунтовний аналіз наукової літератури щодо вивчення компонентів фахової компетентності дає змогу зазначити про недостатнє їх вивчення, особливо це стосується фахових компетентностей майбутніх молодших медичних спеціалістів. Виокремимо та проаналізуємо спільні компоненти змісту фахової компетентності, які пропонують сучасні науковці: В. Ягупов (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, праксеологічний, професійно важливі якості, суб'єктивний), Л. Кідіна (мотиваційний, особистісно-професійний, професійно-діяльнісний), Е. Луговська (когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, рефлексивний),

3. Шарлович (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний) та ін. Спільними компонентами слід виділити *ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, суб'єктний й рефлексивний* компоненти змісту фахової компетентності.

*Мета дослідження* – виокремити та схарактеризувати структурні компоненти фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів у медичному коледжі, до моніторингу навчальних досягнень студентів.

На основі проведеного теоретичного аналізу різних наукових підходів до визначення структури фахової компетентності та аналізу поняття “фахова компетентність”, уважаємо за потрібне виокремити такі три взаємопов'язані компоненти компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів: *гносеологічний* (пізнавальний), *праксеологічний* (діяльнісний), *мотиваційно-аксіологічний* (ціннісний).

Гносеологічний компонент фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів визначає систему базових загальноосвітніх, фахових та психологічних теоретичних знань у культурі професійного мислення, а також способів здобуття потрібної інформації та ефективність її використання, як сукупність пов'язаних між собою багатьох елементів, що визначають певне цілісне утворення. Значення цього компонента характеризується рівнем фахової підготовки студентів, характером впливу отриманих знань на процес становлення їх професійного світогляду. У процесі навчання студент переходить від незнання до знання, від часткових знань до повноцінних, вагомих; у нього формується вміння використовувати отримані знання на практиці. Рівень розвитку компонента залежить від обсягу знань (широти, глибини та системності), отриманих в процесі навчання, теоретичної підготовки до виконання певних практичних завдань (маніпуляцій). Результат цього процесу – досягнення необхідного рівня знань в медичній галузі.

У Державному освітньому стандарті професійної освіти за спеціальністю “Медсестринство” (Наказ МОН № 1344, 2018) виокремлені такі професійні знання, які необхідні для успішної діяльності: чинне законодавство про охорону здоров'я та нормативні документи, що регламентують діяльність закладів охорони здоров'я, правила ведення затвердженої медичної документації; права, обов'язки та відповідальність медичної сестри; нормальну та патологічну анатомію та фізіологію людини, закономірності функціонування органів і систем у різні вікові періоди; властивості і вплив на здоров'я людини мікроорганізмів, методи вивчення спадковості людини; основних характеристик і форм лікарських засобів, свідчення і протипоказання до їх застосування, метрична система одиниць; гігієнічні принципи організації здорового способу життя населення; психологічні складові догляду за пацієнтом; повсякденні життєво-важливі проблеми пацієнта, обов'язки і відповідальність молодшого медичного спеціаліста при проведенні лікувально-діагностичних і профілактичних заходів; чинники ризику, клінічні прояви, ускладнення, профілактика захворювань і ушкоджень, основні санітарно-гігієнічні і протиепідемічні заходи.

Професійні знання формуються, головним чином, у процесі вивчення загальнопрофесійних і клінічних дисциплін. Природничо-наукові дисципліни також містять у собі елементи необхідних медичному працівникові професійних знань. Зокрема, фізика, астрономія та біофізика дозволяє формувати наступні професійні знання майбутнього молодшого медичного спеціаліста: форми лікарських засобів (метрична система одиниць: міри ваги, міри довжини та об'єму); показники динаміки розвитку дитини в різні вікові періоди; фізичні основи та біофізичні механізми дії зовнішніх факторів на системи організму людини; трактування біофізичних закономірностей процесів життєдіяльності людини; розуміння фізичних основ діагностичних і фізіотерапевтичних методів та медичної апаратури; розуміння основних принципів, що покладені в основу роботи медичної техніки (томографи та ультразвукові сканери, лазери тощо); сучасні методи лабораторного, рентгенівського, ендоскопічного та ультразвукового обстеження; правила техніки безпеки, роботи з фізичними приладами; правила використання іонізуючого випромінювання та ризику, пов'язані з їхньою дією на

біологічні тканини; методи захисту та зниження дози дії. На підґрунтя сформованих знань накладається процес набуття певних умінь та навичок, які вдосконалюватимуться у процесі професійної практичної діяльності.

*Праксеологічний компонент* фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів характеризується використанням одержаних знань та включає в себе практичні професійні уміння та навички, які дозволяють оперувати професійними знаннями в процесі розв'язання фахових завдань. У вітчизняній науковій психолого-педагогічній літературі поняття “уміння” трактується по різному: “здатність отримувати, зберігати, перетворювати та видавати інформацію, виробляти нові знання, оцінювати ситуації, формулювати цілі, приймати раціональні рішення, контролювати їх досягнення” [1]; “здатність людини використовувати наявні знання, поняття, оперувати ними для виявлення суттєвих властивостей об'єктів і явищ, успішного розв'язання теоретичних і практичних завдань” [9, с. 224].

У Державному освітньому стандарті професійної освіти за спеціальністю “Медсестринство” (Наказ МОН № 1344, 2018) виокремлені такі професійні уміння, які необхідні для успішної діяльності: виконувати сестринські маніпуляції; готувати пацієнтів до лікувально-діагностичних процедур та допомагати лікарю при їх проведенні; здійснювати реабілітаційні та профілактичні процедури; консультувати пацієнта та його сім'ю з питань профілактики захворювання; розв'язувати професійні завдання, відповідні професійним обов'язкам; використовувати медикаментозні засоби відповідно до правил їх використання; уміти спілкуватися з колегами, пацієнтами та їх сім'єю в процесі професійної діяльності; надавати паліативну допомогу, навчати пацієнта та його родину з питань догляду та самогляду; аналізувати результати власної діяльності; удосконалювати свої професійні знання та вміння; здійснювати організаційну та дослідницьку сестринську діяльність.

Під час навчання фізики, астрономії та біофізики можливе формування наступних професійних умінь майбутнього молодшого медичного спеціаліста: уміння користуватися медичною апаратурою, та комп'ютерною технікою, аналізувати вихідну інформацію; працювати зі збільшувальною технікою (мікроскопами, оптичними і простими лупами); пояснювати призначення та принцип дії (фізичні процеси) медичних приладів; охарактеризовувати процеси, які відбуваються в живих тканинах під впливом дії конкретного випромінювання; обґрунтовувати використання тієї чи іншої методики в практичній медицині; дотримуватися правил техніки безпеки під час роботи з електронною апаратурою.

*Мотиваційно-аксіологічний компонент* фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів визначає мотиви навчальної і професійної діяльності, професійно важливі якості особистості. Цей компонент є системою мотиваційно-ціннісних утворень, таких як мотив, інтереси, потреби, професійні якості, що регулюють повсякденне життя й діяльність особистості у суспільстві. Він включає ціннісні установки студента-медика, передбачає ставлення до обраної професійної діяльності як до цінності, усвідомлення у необхідності власної неперервної фахової освіти, прагнення до особистісного самовдосконалення для ефективного та якісного виконання фахових завдань.

Цей компонент виконує регулятивну функцію у процесі формування фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів. Результат цього процесу – сформованість мотивації до фахової діяльності, ставлення до себе як до суб'єкта фахової діяльності, усвідомлення необхідності виконання професійних функцій.

Мотив – це спрямованість активності на предмет, внутрішній психічний стан людини, який прямо пов'язаний з об'єктивними характеристиками предмета, на який спрямована активність. Якщо потреба характеризує готовність до діяльності, то наявність мотиву надає активності новий, дієвіший характер. У навчанні мотивом є спрямованість студентів на окремі сторони освітнього процесу. Фактично сюди включається спрямованість студента на засвоєння знань, досягнення високого балу оцінювання, похвалу батьків та інше. Тобто, на думку

вченої, навчальна поведінка породжується декількома мотивами [5]; мотив – “вербалізація мети і програми, що дає можливість певній особі розпочати конкретну діяльність” [6].

До фахових мотивів майбутніх молодших медичних спеціалістів ми відносимо: мотиви вибору професії медичної сестри, фельдшера; усвідомлення потреби щодо діяльності як медичної сестри, фельдшера та свідоме і якісне її здійснення; прагнення до власного високого професійного зростання; прагнення здобути професійні знання з метою формування професійно важливих якостей; мотивація досягнення успіху у сестринській, фельдшерській діяльності; мотивація до подальшого навчання чи роботи.

Мотивувальним чинником під час вивчення природничо-наукових дисциплін у медичному коледжі може бути ціннісне уявлення про її професійне значення. Як свідчить практика роботи у медичному коледжі, студенти-медики володіють низьким рівнем мотивації вивчення фізики, астрономії та біофізики. Більшість із них уважають ці науки загальними, абстрактними, що не мають зв'язку з їх професійною діяльністю. Тому, перш за все, викладач має мотивувати вивчення дисципліни, яку викладає, зацікавити студента, розкрити важливість знань кожної теми, сприяти формуванню іміджу майбутнього медичного працівника, розвивати почуття гордості за обрану професію та почуття відповідальності за кожного пацієнта. Лише той спеціаліст буде висококваліфікованим та затребуваним, який володіє достатньою теоретичною базою, вправно виконує маніпуляції, професійно веде документацію та гуманно і співчутливо відноситься до пацієнтів. Тому у студентів має бути мотивація здобувати ґрунтовні знання в навчальному закладі, вони мають захоплюватись своєю майбутньою професією та чітко розуміти про існування ринку праці, де перевага надається конкурентоспроможному випускнику [10].

Інтерес – мотив, що сприяє орієнтуванню в якій-небудь галузі, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому віддзеркаленню дійсності [7, с. 17]; під інтересом розуміють активне, емоційно позитивне ставлення до предметів і явищ дійсності [3, с. 12].

До фахових інтересів майбутніх молодших медичних спеціалістів ми відносимо: зацікавленість фахом медичної сестри, фельдшера, медичною апаратурою, технологіями і засобами фахової діяльності; інтерес до власної професійної діяльності; прагнення бути успішним у своїй діяльності.

Прояв інтересу до професії медичного працівника починає формуватися ще зі старшої школи та продовжує розвиватися з першого курсу навчання у медичному коледжі. Під час вивчення фізики та біофізики необхідно увесь час наголошувати, що зв'язок цих дисциплін із сучасною медициною багатограний: фізика є теоретичною основою сучасної медичної техніки; фізика озброює медичних працівників знанням фізичних методів діагностики захворювань та лікування хворих; фізика створює потрібні передумови для правильного розуміння фізико-хімічних процесів, що відбуваються в біологічних системах. Важко назвати таку галузь медицини, в якій не використовувалися б ті або інші закони фізики.

Потреба – об'єктивна життєва необхідність суб'єкта, як браку чи відсутності чого-небудь, необхідного для нормального існування живих та соціальних систем [2, с. 32-33].

До фахових потреб майбутніх молодших медичних спеціалістів ми відносимо: потребу отримати роботу за фахом; потребу кар'єрного росту; орієнтацію на результативність майбутньої професійної діяльності.

Специфіка та психологічні особливості діяльності молодшого медичного спеціаліста, потребують наявності не лише професійних знань та умінь, але і особливих якостей та здібностей особистості.

На думку Т. Ямчук, професійні якості – “це інтегрована сукупність професійних і особистісних якостей, яка виникає внаслідок трансформації професійно важливих знань, вимог і умінь особистості та виявляється у більш ефективній діяльності” [11, с. 192]. Поділяємо думку О. Кравченко, яка відзначає, що майбутні медичні спеціалісти мають знати “мову фольклору,

мову біології, фізіології, що разом з довірою, терплячістю, ввічливістю стимулює видужання або притамовує біль” [4, с. 73].

Узагальнюючи напрацювання науковців, виокремлюємо такі професійно важливі якості молодшого медичного спеціаліста: *вольові*: вміння виконувати не завжди цікаву, але необхідну роботу; *комунікативні*: вміння вести бесіду; здібність до встановлення швидкого контакту з колегами, пацієнтами та їхніми родичами, викликати у них довіру; вміння працювати у команді; правильно говорити про хворобу пацієнтові, щоб розмова сприяла не погіршенню, а поліпшенню стану хворого; *мовні*: вміння чітко, грамотно та зрозуміло формулювати запитання чи давати відповіді на поставлені запитання; аргументувати свою точку зору, вміти вести бесіду, діалог; *працездатність*: ефективність праці; витривалість; здатність до швидкої мобілізації; стійкість; *спостережливість та уважність*: спостережливість по відношенню до пацієнтів та колег; здатність помічати незначні зміни у їх психологічному та емоційному станах; *моторні*: здатність в разі потреби швидко та ефективно виконувати маніпуляції, розбірливо та швидко робити записи у медичній документації; пластичність руху; *сенсорні*: вміння розрізняти та розпізнавати різні кольори, на око визначати відстань, розміри, кути; здатність розрізняти звуки за гучністю, тембром, висотою звуку; *розумові*: аргументованість, здатність шукати нові, нестандартні та правильні рішення; вміння робити висновки; володіти логічним та абстрактним мисленням; *емоційні*: постійність хорошого настрою; емоційна стійкість, врівноваженість; швидка адаптація до нових умов; здатність передавати іншим людям позитивний емоційний заряд; *організованість*: здатність організовувати власну діяльність; *чесність і порядність*: здатність не вдаватися до погроз, шантажування, підкупу; вміння поважати права, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він працює.

У процесі вивчення природничо-наукових дисциплін у медичному коледжі, можливий розвиток таких професійно важливих якостей, як *увага*, яка визначає успішність роботи молодшого медичного спеціаліста, розвиває спостережливість, сприяє точному прогнозу захворювання; дає змогу накопичувати практичні враження, які дозволяють у багатьох випадках діяти грамотно і впевнено. Важливе значення в діяльності молодшого медичного спеціаліста має і розподіл уваги, оскільки доводиться виконувати діагностичні та лікувальні процедури, відволікаючи увагу хворого розмовою; перемикаючи увагу з одного виду діяльності на іншу; *усі види пам'яті* (слухова, зорова, дотикова, рухова, словесна, емоційна); *сприйняття*, яке має велике значення в обстеженні хворого і діагностиці його захворювання, що відбувається при огляді пацієнта. Уміння уважно спостерігати і сприймати хворого розвивається в процесі навчання і в подальшій практичній діяльності; *кругозір*; *клінічне мислення* (аналіз, порівняння, узагальнення), необхідне для критичного ставлення до отриманих результатів обстеження і лікування пацієнта, прагнення багаторазової перевірки і повторній перевірці отриманих даних; *уміння вчитися*, як одне з основних завдань медичної освіти, а також розвиток комунікабельності, відповідальності, загальної культури, емоційно-вольових, моральних (акуратність, співчуття, доброзичливість тощо), етичних якостей особистості, прагнення до саморозвитку.

Проаналізувавши психолого-педагогічні джерела, робимо висновок, що майбутній молодший медичний спеціаліст, окрім того, щоб мати ґрунтовні знання, володіти вміннями і навичками під час виконання завдань, повинен володіти певними особистісними якостями, соціально-психологічними рисами. Для підготовки фахівців медичного профілю слід розробляти методологію, теорію та здійснювати навчальну практику з обов'язковим включенням природничо-наукових знань. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у розробці спеціальних методик для цілеспрямованого формування фахової компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін.

#### Список використаних джерел

1. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія / М-во освіти і науки України. Київ : УАДУ, 2000, С. 156-157.

2. Вінник О.М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2004. 631 с.
3. Івончик Г.Ф. Психологические условия формирования у работающей молодежи позитивного отношения к учебе : автореф. ...дис. канд. псих. наук. Київ, 1981, 16 с.
4. Кравченко О. Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у навчально-виховному процесі медичного коледжу: методологічні підходи // Педагогіка вищої та середньої школи. 2013. С. 218-221.
5. Маркова, А.К. Психология профессионализма. Москва, 1996. 308 с.
6. Обуховский К. Галактика потребностей. Психология влечения человека. СПб., 2003. 296 с.
7. Петровский А.В. О некоторых феноменах межличностных отношений в коллективе // Вопросы психологии. 1976. № 3. С. 16-25.
8. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 223 “Медсестринство” для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Наказ МОН № 1344 від 05.12.2018 року.
9. Савчин М.В. Педагогічна психологія: навчальний посіб. Київ : Академвидав, 2007. 422 с.
10. Саух П.Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас: навч. посіб. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 381 с.
11. Ямчук Т.Ю. Розвиток професійних якостей особистості майбутнього фахівця // Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі : зб. тез доп. Всеукр. наук-практ. конф. Мукачево, 2017. С. 191-193.

*The article deals with the analysis of scientific literature on the study of the components of professional competence, which made it possible to indicate their insufficient study. This is especially true of the professional competences of future junior medical specialists. There have been allocated and analyzed the common components of the content of professional competence offered by modern scholars. The following three interrelated basic components of the professional competence of future junior medical specialists in the study of natural sciences are identified and described: epistemological (cognitive), praxeological (activity), motivational-axiological (value). The area of knowledge, abilities and skills of natural sciences disciplines is emphasized, which allows to form professional knowledge of the future specialist.*

*In particular, it is emphasized that physics, astronomy and biophysics allow forming the following professional knowledge of the future junior medical specialist: forms of drugs; physical bases and biophysical mechanisms of action of external factors on human body systems; interpretation of biophysical laws of human life processes. It is emphasized that during the training of physics, astronomy and biophysics the following professional skills of a future junior medical specialist may be formed: the ability to use medical equipment, computer technology, analyze the source information; work with magnifying equipment; explain the purpose and principle of the operation of medical devices; characterize the processes occurring in living tissues under the influence of the action of a particular radiation; to substantiate the use of one or another method in practical medicine.*

*It was emphasized that in the process of studying natural sciences in the medical college, it is possible to develop such professionally important qualities as: attention, all kinds of memory, perception, outlook; clinical thinking, ability to learn.*

**Key words:** *components, future junior medical specialist, natural sciences disciplines, professional competence.*